

Короткий Ю.В.,
аспірант кафедри фінансів та кредиту,
Запорізький національний університет

МАШИНОБУДІВНА ПРОМИСЛОВІСТЬ УКРАЇНИ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті проведено аналіз сучасного стану і тенденції розвитку підприємств машинобудування як України, так і Запорізької області. Обґрунтовано необхідність проведення моніторингу результатів діяльності машинобудівних підприємств та визначення перешкод у їх розвитку. За результатами проведеного дослідження було встановлено ряд основних проблем в діяльності підприємств машинобудівної галузі. Для вирішення виявлених проблем автором запропоновано ряд заходів.

Ключові слова: машинобудування, індекс обсягів виробництва результативність діяльності підприємств, ринок, галузь, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Структура економіки України склалася таким чином, що машинобудівний комплекс є основою розвитку промисловості та обумовлює рівень забезпеченості національної безпеки.

Машинобудування є системноутворюючою галуззю вітчизняної економіки, оскільки визначає рівень виробничого потенціалу країни, обороноздатність держави, а також стійкість функціонування всіх галузей промисловості і є фундаментом для зростання економіки України. Для подальшого інтенсивного розвитку всієї вітчизняної промисловості необхідно забезпечити стабільний розвиток машинобудівного комплексу України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, що вивчали проблеми вітчизняного машинобудівного комплексу, слід відмітити: Афанасьєва Б., Великого Ю., Волобоєва В., Іванишина В., Карачину Н., Костюка Д., Ситай В., Юдіна М., Яковенка В.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте недостатньо системно проаналізованим є стан машинобудування за сучасних умов господарювання та невизначеним залишається коло основних проблем галузі та перспективи її подальшого розвитку. Та деякі питання, пов'язані з діяльністю машинобудівних підприємств, залишаються недостатньо розкритими.

Мета статті полягає у виявленні тенденцій та перспектив розвитку підприємств машинобудівного комплексу України за результатами проведеного аналізу діяльності машинобудівних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для виявлення тенденцій розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств проведемо оцінку їх діяльності.

В Україні є всі передумови для розвитку вітчизняного машинобудування. Це і сировинна база, і трудові резерви та вдале географічне розташування. Але не дивлячись на це, обсяги виробництва машинобудування у 2014 р. знизилися в порівнянні з 2004 р. майже в три рази, вітчизняна продукція, за винятком окремих її видів, є не конкурентоспроможною як на світовому, так і на внутрішньому ринках.

Вітчизняне машинобудування сьогодні переживає не найкращі часи. За 2013–2014 рр. виробництво машинобудівної галузі скоротилося на 17% і 24% відповідно. Найбільший спад зафіксовано у виробництві транспортного машинобудування. Обсяг виробництва локомотивів у 2014 р. скоротився на 62% порівняно з 2013 р. Виробництво автомобілів у 2014 р. порівняно з 2013 р. знизилося на 35% [1].

З метою визначення тенденцій розвитку машинобудівельного комплексу проаналізуємо результати діяльності промислових та машинобудівних підприємств України. На основі статистичних даних Держкомстату України на рис. 1 наведено динаміку індексів обсягів виробництва промисловості та машинобудування України у відсотках до попереднього року за останні 10 років.

З наведених на рис. 1 даних видно, що починаючи з 2010 року в Україні простежується тенденція до щорічного зниження обсягів виробництва як промисловості, так і машинобудування.

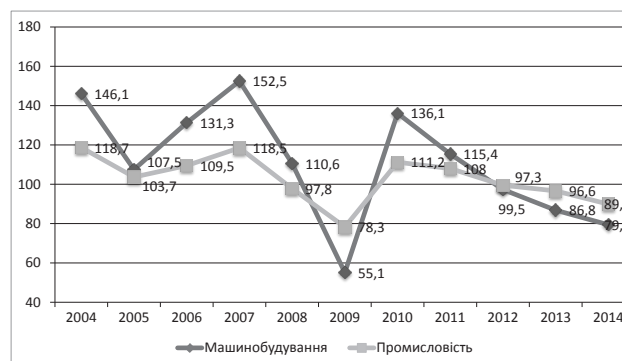

Рис. 1. Індекси обсягів виробництва промисловості та машинобудування України, % до попереднього року [2]

Результати проведеного аналізу діяльності машинобудівної промисловості України дозволяють зробити висновок про те, що останнім часом комплекс проблем у галузі невирішений. З боку держави відсутня грамотна профінансована стратегія розвитку, тому переважна більшість машинобудівних підприємств змушена існувати в режимі виживання. Результатом цього стала втрата наявних ринкових позицій, банкрутство багатьох підприємств, критичне моральне і фізичне старіння технологій та устаткування.

Більшість вітчизняних машинобудівних підприємств мають застарілі структуру виробництва і технології. У зв'язку зі значною технологічною відсталістю продукція машинобудування, за винятком окремих її видів, має зовсім низьку конкурентоспроможність як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках [3, с. 66].

Вітчизняний внутрішній ринок має досить обмежені можливості, у вітчизняних машинобудівних підприємств спостеріга-

ється нестача нових технологій та фінансових ресурсів. Розширювати вищезначені можливості слід за рахунок оптимального використання наявних конкурентних переваг та комплексного вирішення системних проблем машинобудівної галузі, а також розвитку співробітництва з європейськими компаніями.

Розвиток машинобудівної промисловості потребує ряду конкретних заходів з боку держави, а не лише написання нічим фінансово не підкріплених довгострокових державних програм підтримки розвитку цієї галузі.

За більше ніж 20 років в Україні було розроблено дев'ять державних програм розвитку вітчизняної машинобудівної промисловості, але жодна з вищезначених програм реально не змогла допомогти вітчизняному машинобудівному комплексу, оскільки не передбачала чітко означених джерел фінансування [4, с. 114].

Під впливом негативних тенденцій у політично-економічних відносинах з Росією у машинобудівній галузі виникла непроста ситуація. Її функціонування зорієнтоване на платоспроможний попит, але попит попереднього замовника усе більше зменшується, а вітчизняні підприємства не компенсують вказаного скорочення, оскільки надають перевагу більш дешевому закордонному обладнанню або ж більш простій продукції [5].

Машинобудівна галузь у Запорізькій області представлена більше ніж ста підприємствами, оскільки вона є системоутворюючою для економіки регіону. Серед лідерів машинобудівної промисловості варто зазначити ПАТ «Мотор Січ» (авіаційні двигуни, устаткування наземного застосування), ПАТ «Запоріжтрансформатор» (силові, спеціальні трансформатори), ПАТ «Запорізький автомобілебудівний завод» (легкові автомобілі), ПАТ «Запорізький завод високовольтної апаратури» (електричні кабелі).

Серед провідних галузей Запорізького регіону слід зазначити виробництво легкових автомобілів. До кінця 2013 р. Запорізький автомобілебудівний завод забезпечував виробництво близько 15% вітчизняного автомобілебудування. Вантажні автомобілі виробляються у малій кількості, усі «вантажівки» – це продукт співпраці спільного підприємства, що створене французькою корпорацією Iveco та ПАТ «Мотор Січ».

Запорізька область також посідає провідне місце в Україні з виробництва електричної апаратури. У 2014 р. запорізькими підприємствами було вироблено майже 30% усіх електричних високовольтних кабелів [6].

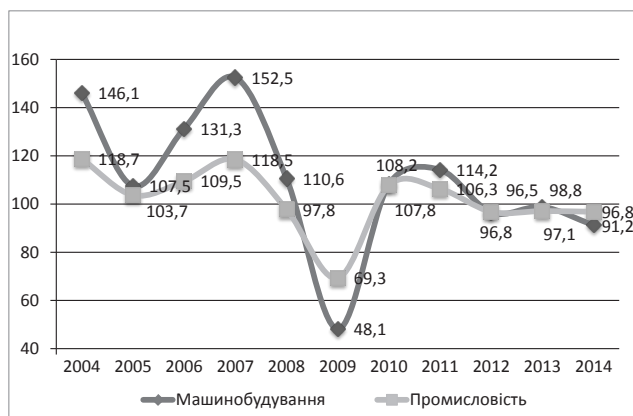

Рис. 2. Індекси обсягів виробництва промисловості та машинобудування Запорізької області, % до попереднього року [7]

Збільшення індексу обсягів виробництва промисловості та машинобудування в 2010–2011 рр. Запорізького регіону можна назвати періодом незначного зростання, адже у той час обсяги виробленої продукції підвищувалися з середнім темпом 110% на рік. В означений період регіональні показники випереджали відповідні національні темпи (рис. 2).

Як галузеву відмінність варто відзначити те, що у 2010–2014 рр. машинобудівний комплекс нарощував обсяги свого виробництва більшими темпами, ніж промисловість загалом, як по Україні, так і по Запорізькому регіону. Як найбільш вагомі причини варто зазначити сприятливу кон'юнктуру на зовнішніх ринках для ПАТ «Мотор Січ», ПАТ «ЗТР», ПАТ «ЗЗВА», що була обумовлена загальним зростанням світової економіки, а також у збільшенні потреб у продукції машинобудування серед внутрішніх споживачів для ПАТ «ЗЗВА», ПАТ «Перетворювач», ПАТ «ЗЕРЗ» [8, с. 22].

Зниження результатів діяльності запорізького машинобудування у 2009 р. було найбільшим, відповідний індекс обсягів виробництва: машинобудування України – 55,1%; промисловість України – 78,3%; промисловість Запорізької області – 69,3%.

Розпочате у 2010 р. відновлення економіки тривало недовго, вже з 2011 р. почалося поступове зниження обсягів виробництва як промисловості, так і машинобудування в Україні загалом і в Запорізькій області зокрема.

Фахівці пов'язують поточну кризу машинобудівної промисловості з втратою виробничих потужностей на сході країни через проведення АТО, а також зменшення виробництва їх підприємств-партнерів в інших областях країни. До ефекту АТО додалися й інші фактори, такі як проблеми зі збутом продукції на російський ринок і, звичайно, девальвація гривні. Незважаючи на вкрай непрості умови, промисловість Запорізької області вистояла, більшість ключових підприємств зуміли зберегти колективи, основну завантаженість виробництва [9, с. 73].

У 2014 р. Запорізька область зберегла за собою третє місце серед регіонів України за обсягами реалізованої промислової продукції (7,9% від загального обсягу реалізації по Україні).

За даними облдержадміністрації, підприємствами Запорізької області в 2014 р. вироблено 26,7% всієї виробленої в Україні електроенергії, 25,8% вантажних автомобілів, 65,2% електричної апаратури.

На разі ситуація залишається ще дуже складною. Обсяги виробництва промисловості по Запорізькій області за 2014 р. склали 96,3% 2013 р. (по Україні – 89,3%). Скорочення обсягів виробництва в 2014 р. у металургії склало 2,1%, машинобудуванні – 9%, легкій промисловості – 31,8%.

Через брак попиту на виготовлювану продукцію та відсутність державної підтримки вітчизняного виробництва ПАТ «Запорізький автомобілебудівний завод» був завантажений лише частково. У 2014 р. виготовлено лише 51,6% легкових автомобілів від 2013 р. і 46,3% – вантажних.

Через відсутність обігових коштів та значної втрати ринків збуту обсяги виробництва ПАТ «Запоріжтрансформатор» в 2014 р. склали 50% від обсягів виробництва 2013 р.

ПАТ «Мотор Січ» змогло збільшити обсяги виробництва за рахунок впровадження програми вертольотобудування і освоєння нових ринків, але через військові дії на сході країни завод втратив значні виробничі потужності.

За шість місяців 2015 р. на стан справ у промислових галузях України негативно вплинула ситуація на сході та загальні

національні тенденції – відсутність стабільності національної валюти та низькі споживчі настрої.

З метою систематизації основних проблем машинобудівної галузі Троць І.В. пропонує згрупувати їх в три групи: галузеві – це найбільш характерні для зазначеної галузі; технологічні, що проявляються в технології виробництва; фінансово-економічні та інноваційні.

Серед галузевих відзначені:

- відсутність державної підтримки галузі;
- наявність диспропорцій у розвитку галузевої структури, її невідповідність пріоритетам розвитку національної економіки;
- недостатнє використання ресурсного потенціалу машинобудівних підприємств через нераціональну структуру;
- слабкі позиції на ринку більшості машинобудівних підприємств;
- відсутність налагоджених внутрішніх ринків збуту (нерозвиненість інфраструктури);
- повільний розвиток підгалузей машинобудування;
- відсутність систематичного аналізу потреб і вимог основних ринків збуту;
- значний обсяг виробництва в тіньовому сектор.

Серед технологічних виділено:

- застарілі технології виробництва та технічного складу;
- нераціональне використання наявних виробничих потужностей;
- висока зношеність основних фондів, відстала технічна основа;
- висока ресурс-, енерго- та матеріаломісткість продукції машинобудування.

Як фінансово-економічні визначено:

- низький рівень рентабельності та погіршення матеріально-технічної забезпеченості;
- відсутність джерел фінансування, фінансових механізмів та інструментів;
- недостатність обігових коштів, недосконалість механізму середньо- та довгострокового кредитування;
- нестійкий фінансовий стан (значна частка збиткових підприємств).

До інноваційних віднесено:

- відсутність масштабних інвестиційних проектів, низькі темпи розробки, освоєння і випуску нової продукції. оновлення виробництва [10, с. 527].

Серед найбільш впливових факторів, які стримують розвиток вітчизняних машинобудівних підприємств, варто зазначити:

- високі моральний та фізичний рівні зносу основних фондів в більшості галузей промисловості, значне відставання стану основних фондів від технологічного рівня розвинених країн;
- зростання збитковості підприємств;
- нестача власних фінансових коштів для розвитку виробництва;
- низький рівень впровадження інноваційних розробок та нововведень в галузі;
- зменшення обсягів інвестицій у галузь машинобудування з боку вітчизняних та іноземних інвесторів.

Для вирішення вищезначених проблем доцільно провести ряд заходів, що дозволять підвищити ефективність діяльності машинобудівної галузі, а саме:

- прискорити інноваційний розвиток за рахунок переоснащення галузі, застосування новітніх технологій та обладнання для проектування нової техніки;

- шляхом диверсифікації виробництва покращити галузеву структуру машинобудівного комплексу, визначивши його як пріоритетну галузь;

- створити спільні підприємства, що будуть виготовляти високоефективну техніку із використанням найкращих іноземних аналогів на основі сучасних енерго- та ресурсозберігаючих технологій;

- розвивати експортний потенціал галузі шляхом активізації зовнішньої економічної діяльності вітчизняних машинобудівних підприємств та налагодження партнерських зв'язків з закордонними;

- покращити матеріально-технічне та інформаційне забезпечення;

- інтенсифікувати оновлення продукції та технічного переоснащення машинобудівної галузі;

- покращити умови праці та сформувати соціальну інфраструктуру;

- покращити показники ефективності;

- провести реконструкцію більшості машинобудівних підприємств та закриття тих, що є нерентабельними та збитковими;

- сформувати ефективний механізм контролю.

В умовах мінливого зовнішнього середовища найбільш значимими завданнями для керівництва вітчизняних машинобудівних підприємств є зміна існуючої стратегії розвитку, впровадження сучасних методів управління, реалізація політики диверсифікації сфер діяльності, розширення асортименту й номенклатури продукції. Машинобудівний комплекс має розвиватись за рахунок участі у проектах, які спрямовані на виробництво складних комплектуючих для вітчизняного та іноземного обладнання та розвитку окремих виробництв для випуску сучасного обладнання.

Реалізація перерахованих заходів є важливою передумовою не тільки розвитку, але й виживання вітчизняного машинобудівного комплексу в довгостроковій перспективі. На жаль, в 2015 р. зупинити зниження обсягів виробництва в галузі, найімовірніше, не вдасться.

Висновки. Вирішення першочергових завдань машинобудівним підприємствам дозволить підвищити не тільки результативність діяльності галузі загалом, але й підвищити рівень національної економіки.

Переважає більшість вітчизняних машинобудівних підприємств використовують частину своїх потужностей для виробництва споживчих товарів, які користуються підвищеним попитом на внутрішньому ринку, але це не дає їм можливості виходу з кризи. Для цього керівництву доцільно розробляти економічної політики тільки з урахуванням запитів та вимог споживачів щодо якості, техніко-економічних параметрів, новизни, дизайну продукції.

Для зростання обсягів машинобудівної промисловості України необхідно використовувати грамотний стратегічний маркетинг для прогнозування майбутніх параметрів функціонування і розвитку складної економічної системи: організації виробництва і збуту продукції.

Ефективне функціонування машинобудівних підприємств в нинішніх умовах господарювання можливе за умови спроможності підприємства своєчасно відреагувати на руйнівні зміни, переналагодити свій внутрішній економічний механізм відповідно до мінливих умов господарювання, оскільки саме від внутрішньої діяльності залежать результативні показники роботи підприємства. Без організаційної та фінансової рес-

структуризації, продуманої стратегії розвитку і професійного управління стабілізація та зростання обсягів випуску продукції машинобудівної галузі неможливі.

Література:

1. Костюк Д. Итоги года для украинского машиностроения / Д. Костюк [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://minprom.ua/digest/173393.html>.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://ukrstat.gov.ua/>.
3. Карачина Н.П. Машинобудування України: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку за умов економічної кризи / Н.П. Карачина // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 647. – С. 64–70.
4. Юдін М.А. Українське машинобудування: основні тенденції та пріоритетні напрями розвитку / М.А. Юдін // БізнесІнформ. – 2012. – № 2. – С. 111–115 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://business-inform.net/pdf/2012/2_0/111_115.pdf.
5. Ситуація в промисловості погіршується [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://ua.korrespondent.net/business/economics/3468492-korrespondent-sytuatsiia-v-promyslovosti-pohirshuietsia>.
6. Запорізька область – третя в Україні за обсягами реалізації промислової продукції України [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.zoda.gov.ua/news/26202/zaporizka-oblast--tretya-v-ukrajini-za-obsyagami-realizatsiji-promislovoji-produktsiji.html>.
7. Головне управління статистик у Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zp.ukrstat.gov.ua/>.
8. Волобоев В.Д. Тенденції та шляхи активізації розвитку машинобудування Запорізької області / В.Д. Волобоев // Вісник НГУ. – 2011. – № 2. – С. 18–24.
9. Афанасьев Б.В. Экономика підприємств машинобудування України: сучасний стан та перспективи розвитку / Б.В. Афанасьев // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Вип. 8. – Ч. 7. – С. 71–74.
10. Троц І.В. Сучасний стан діяльності та перспективи розвитку під-

приємств машинобудування України / І.В. Троц // Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент» : зб. наук. праць. – Луцьк : ЛНТУ, 2012. – Вип. 9(34). – Ч. 2. – С. 523–529.

Короткий Ю.В. Машиностроение Украины: достижения и перспективы

Аннотация. Проведен анализ современного состояния и тенденции развития предприятий машиностроения как Украины, так и Запорожской области. Обоснована необходимость проведения мониторинга результатов деятельности машиностроительных предприятий и определение препятствий в их развития. По результатам проведенного исследования был установлен ряд основных проблем в деятельности предприятий машиностроительной отрасли. Для решения выявленных проблем автором предложен ряд мероприятий.

Ключевые слова: машиностроение, индекс объемов производства, результативность деятельности предприятий, рынок, отрасль, конкурентоспособность.

Korotkyi Y.V. Engineering industry of Ukraine: achievements and prospects

Summary. This article deals with the analyses of the current state and tendencies of development of engineering enterprises of both Ukraine and Zaporozhye region. The necessity of monitoring the performance of the machine-building enterprises and identification of obstacles in their development were also made. According to the results of the study we found a number of fundamental problems in the activity of the enterprises of machine-building industry. In order to solve the problems the author proposed a number of measures.

Keywords: engineering, efficiency of enterprises, market, industry, competitiveness, production volume index.